

Ekskursjon som læringsaktivitet i KRLE-faget

MGLU3512

Stine Marie Finsrud

Semester: Vår 2022

Veileder: Renate W. Banschback Eggen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	2
1 Innledning	2
1.2 Problemstilling	3
1.3 Avgrensning	3
2 Teori.....	4
2.1 Forkynnelse	4
2.2 Fritaksretten.....	5
2.3 Andregjøring og eksotisering	5
2.4 Visuelle og materielle uttrykk	6
3 Metode	7
3.1 Gjennomføringen	7
3.2 Kvalitativ metode	8
3.3 Analyseprosessen	8
4 Analyse og drøfting.....	9
4.1 Praktiske forhold	9
4.2 Forkynnelse	9
4.3 Visuelle og materielle uttrykk	13
4.4 Andregjøring og eksotisering	16
4.5 Diskusjon	17
5 Konklusjon.....	18
Referanser.....	20
Vedlegg	21

Sammendrag

Denne Fou-oppgaven er skrevet innen emnet MGLU3512 Tekst, tolkning og praksis: forskning og didaktikk i KRLE. Målet med oppgaven er å undersøke hvilken betydning ekskursionsjoner kan ha som læringsaktivitet i KRLE-faget. For å svare på denne problemstillingen har jeg intervjuet to lærerstudenter som har vært med på flere ekskursionsjoner, og som har noe kunnskap om ekskursionsjoner gjennom utdanningen. Funnene blir drøftet i lys av teori knyttet til sentrale temaer for oppgaven: andregjøring og eksotisering, forkynnelse og visuelle, materielle uttrykk og praktiske forhold. Dette er kodegruppene jeg kom frem til ved å bruke Aksel Tjora sin stegvise deduktive induktive metode. Forskningen er aktuell da den undersøker hvilke fordeler og ulemper ekskursionsjoner til hellige hus kan ha som læringsaktivitet i faget. Problemstillingen som denne oppgaven tar sitt utgangspunkt fra blir derfor:

Hvilken betydning kan ekskursionsjoner som læringsaktivitet ha for KRLE faget?

Funnene i oppgaven peker på at informantene ser på ekskursionsjoner som et positivt tilskudd til undervisningen, da det skaper faglig kunnskap på en engasjerende måte. Et samlet hovedargument viser at det visuelle man opplever på ekskursionsjoner ikke kan erstattes med klasseromsundervisning. Samtidig kommer det frem en mulig bakside ved ekskursionsjoner, nemlig at det kan gi rom for forkynnelse. Andregjøring og eksotisering har jeg gjennom analyse av materialet blitt mer bevisst på, da det er lett å se på sin verden som det vanlige og normale.

1 Innledning

Den nye læreplanen har færre kompetansemål, hvor antallet har blitt redusert fra 129 til 41 i KRLE (Utanningsdirektoratet, 2020). Dette gjør at lærerne står friere til å legge opp undervisningen slik de ønsker. Undervisningsaktivitetene i faget kan derfor variere fra lærer til lærer, noe som gjør at hver enkelt lærer må ta ansvar for å legge opp undervisningen på en faglig og engasjerende måte. Formålet med denne Fou-oppgaven har vært å få økt innsikt i hvilken betydning ekskursionsjoner har hatt som læringsaktivitet i KRLE faget, og jeg har vært interessert i å finne ut hva som er fordelene og ulempene ved å bruke ekskursionsjoner som læringsaktivitet, da faget har mange muligheter når det kommer til å gjøre faget variert og elevaktiv. Som KRLE lærer er det mange hensyn å ta når det kommer til undervisning, og faget har kanskje blitt sett på som et fag som kan være utfordrende fordi man hele tiden balanserer i et grenseland når det kommer til læringsaktiviteter. Likevel er det et fag med mange muligheter for spennende aktiviteter og varierte arbeidsmetoder.

Som en del av studieløpet mitt har vi deltatt på en rekke ekskursjoner til hellige hus som har vært viktig for innsikten og forståelsen jeg har fått i de ulike religionene. Dagene med ekskursjon har vært et høydepunkt i undervisningen, hvor vi har lært mye, og blitt bedre kjent innad i klassen, samtidig har det gjort det lettere å skille mellom de ulike religionene og konfeksjonene etter å ha vært på ekskursjon. Når jeg tenker på buddhismen ser jeg for meg hvordan klassen sto utenfor tempelet og så på de store statuene, og hvor spente og forventningsfulle alle var. Jeg husker den sterke røkelseslukten og alle gjenstandene som var der. Jeg husker det var vanskelig å huske kjennetegnene på de ulike kristne menighetene når vi lærte om de i klasserommet, og hvor mye lettere det er nå som vi har vært der og opplevd det med egne øyne og ører. Jeg sier meg enig med Jørgensen, som hevder at «Jeg tror det blir enklere å undervise likeverdig fra alle religioner om du vet hvordan alle gudshus eller møteplasser ser ut» (2017, s. 161).

1.2 Problemstilling

Fokuset i denne oppgaven retter seg mot hvilken betydning ekskursjoner kan ha for KRLE faget. Jeg forstår ekskursjoner som en utflukt som foregår over et kort tidsrom, hvor studentene eller elevene besøker hellige hus. Problemstillingen min er: *Hvilken betydning kan ekskursjon som læringsaktivitet ha for KRLE faget?*

1.3 Avgrensning

Denne oppgaven er rettet mot hvilken betydning ekskursjoner kan ha som læringsaktivitet for studenter som skal bli KRLE lærere, hvor deres tanker og meninger om å bruke dette som undervisningsmetode i faget er bakgrunnen for analysen. Oppgaven tar ikke for seg hva ferdigutdannete lærere gjør i sin undervisning, da jeg ønsket å se på hvilke fordeler og ulemper studentene har fått av å ha ekskursjon som en del av faget.

Ekskursjonene og erfaringene til informantene omhandler kun ekskursjoner som har funnet sted i Trondheim. Det er flere sider ved ekskursjon som ikke kommer frem i denne oppgaven. Blant annet kommer det ikke frem hva slags undervisningsopplegg som egner seg for de elevene som får fritak. Et interessant moment hadde og vært å sett på hvordan de fra trossamfunnet opplever å få besøk, dette er heller ikke noe oppgaven kommer inn på.

2 Teori

I denne delen vil jeg fokusere på teori og forskningslitteratur som støtter opp mot problemstillingen min. Med bakgrunn i problemstillingen, som legger vekt på betydningen av ekskursjoner i KRLE faget, har jeg valgt å strukturere kapittelet etter de fire kodegruppene jeg presenterer i analysedelen: Forkynnelse, andregjøring og eksotisering, visuell og materielle uttrykk og praktiske forhold

2.1 Forkynnelse

Forkynnelse handler om å formidle, fortelle, eller overbevise om et religiøst budskap (Snl, 2020). Dette er noe man skal unngå i religions og livssynsundervisningen. Camilla Stabel Jørgensen har skrevet kapittelet «Bør ekskursjoner være en del av religions og livssynsundervisningen» i boka *Religion i skolen*. Her diskuterer hun fritak og forkynnelse med utgangspunkt i standpunktene til Andreassen og Eidhamar som står på hver sin side av saken (Jørgensen, 2017, s 144). Det er stor uenighet når det kommer til om ekskursjoner ansees som religionsutøvelser eller undervisning i forskningen jeg har sett på. Eidhamar (2009) mener «Poenget er at elever skal få et lite glimt inn i tro som levd liv – glimt som ikke bøkene kan gi», og han anbefaler ekskursjoner på det sterkeste dersom man har mulighet (Eidhamar, 2009, s. 158). Han mener man må skille mellom opplevelse på det personlige og det pedagogiske plan hvor en religiøs opplevelse innebærer eksistensiell involvering og en lærende opplevelse innebærer pedagogisk involvering (Eidhamar, 2009, s 159). Han mener grunnen for at man bør tenke på dette er fordi sjansen for at små barn får et eksistensielt forhold til en annen religion på grunn av ekskursjonen er liten. Likevel er han opptatt av at elever kan fritas fra ekskursjon dersom foresatte eller eleven ikke ønsker å være med. Han knytter bruken av fritaksretten opp mot ekskursjoner som finner sted når det foregår gudstjeneste, møter eller andre ritualer (Eidhamar, 2009, s. 158).

På den andre siden hevder Andreassen at det er opp til foreldrene å vurdere hva som oppleves krenkende, støtende eller som tilslutning til religion eller livssyn og at det er dette som bør ligge til grunn for å bruke fritaksretten (Jørgensen, 2017, s. 147). Slik Jørgensen tolker dette ville en foreldre som søker om fritak fra ekskursjon som går utenom gudstjenester, møter o.l, ifølge Eidhamar kunne bli avslått. Dette begrunnes med at ekskursjonen gir kunnskap som annen undervisning ikke kan gi. Dette strider imot hvordan Andreassen mener fritaksretten skal brukes (s. 147).

Kathrine Moen skriver i boka *RLE i klemme* om engasjement og varsomhet. Artikkelen presenterer et tematisk utvalg av elevers og læreres praksisfortellinger, som hun drøfter i lys av lærebøker og tidligere forskning på KRLE -faget (2014, s. 287). I artikkelen tematiserer hun engasjement og varsomhet gjennom praksisfortellingene fra lærerne og elevene. På den ene siden drøftes begrepet varsomhet hvor hun legger frem de mange rettighetene og pliktene foreldrene, barna og skolen har. Hun legger vekt på at lærere er *for* varsomme og at religionsundervisningen er preget av kjedsomhet. Hun skriver om den vanskelige balansegangen ved å respektere foreldreretten og grunnleggende konvensjoner Norge har forpliktelse overfor, og faren for at faget blir så kjedelig at elevene mister interesse og læring i faget. Gjennom intervjuene kommer det frem at elevene ønsker mer undervisningen som involverer kropp og følelser (Moen, s. 287-306).

Sødal og Winje skriver i boka *Religions- og livssynsdidaktikk* om blant annet involvering og forkynnelse. Som de påpeker er det ikke lett å skille mellom forkynnelse og formidling i form av for eksempel kultur. De mener at en ikke skal unngå læringsaktiviteter i faget, men heller informere foreldre og elever grundig om hva undervisningen skal inneholde, slik at de eventuelt kan benytte seg av fritaksretten.

2.2 Fritaksretten

Siden innføringen av KRLE faget i 1997 har fritaksordningene vært gjennom flere endringer og mange debatter. Da mulighetene for fritak likevel var begrenset dannet dette grunnlaget for at Human-Etisk Forbund og Islamsk Råd Norge gikk til sak mot staten og klagde den norske stat inn for Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg og FNs menneskerettighetskomite. Det ble etter dette gjort en endring i 2008 i opplæringsloven som sier at foreldre og elever over 15 år bare trenger å gi skriftlig melding om fritak (Andreassen, 2012, s. 37). Opplæringsloven § 2-3 sier at fritaksretten går ut på at elever som har med skriftlig melding fra sine foresatte om fritak fra undervisningen som oppleves som støtenende eller krenkende, har rett til å benytte seg av fritaksretten. Da det ikke kan kreves fritak fra kunnskapsinnholdet i de ulike emneplanene i læreplanen, må skolen legge til rette for at kunnskapsmålene fortsatt blir nådd i henhold til læreplanen i faget (Andreassen, 2012, s. 38).

2.3 Andregjøring og eksotisering

Tove Nicolaisen har skrevet en artikkel basert på forskning gjort på ekskursjon som heter «Religionens kunst i klasserom og hellige rom». Her skriver hun blant annet om at besøk til hellige hus kan gi økt forståelse og respekt for «de andre», samtidig som at hun fremmer en

problematisk side ved ekskursjon, nemlig «andregjøring og eksotisering av andres visuelle uttrykk og praksiser» (Nicolaisen, 2021, s. 120). Nicolaisen diskuterer begrepet *erfaringstenkning* av filosofen Jacob Meløe. Erfaringstenkning er når vi forstår hvorfor aktører handler som de gjør i en kontekst. Det vil si at vi blir kjent med noe av den andres verden» (Nicolaisen, 2021, s. 123). Det handler altså om å forstå hva andre gjør, hvorfor de gjør det, hva er meningen med det og hvorfor gjør de akkurat de handlingene? Forståelse for konteksten er viktig for hvordan man opplever andre religioner. For noen kan de visuelle uttrykkene oppleves familiær og trygghetsskapende, og for andre som fremmed og merkelig. For å unngå dette vektlegger Nicolaisen viktigheten av forarbeid, etterarbeid og at selve ekskursjonen er godt gjennomtenkt.

Nicolaisen trekker frem samfunnsgeograf Edward Sojas for å diskutere andregjøring og eksotisering. Teorien hans går ut på at rom eller sted har tre dimensjoner. Det første rommet muliggjør og begrenser ulike handlinger og praksiser. Det andre rommet handler om forestillinger vi har om steder, disse stedene kan blant annet være andregjørende og eksotiserende. Dermed kan stedet fremstå som *heterotopia*. Det tredje rommet søker å oppløse motsetningen mellom det materielle og forestillinger mellom realisme og sosialkonstruktivisme, ved å forstå sted som både «real-and-imagined» (Foucault, 1967, sitert i Nicolaisen, 2021, s. 124).

Levi Geir Eidhamar skriver om holdninger til andres tro og annerledes troende spesielt i kapittelet «Formidling av holdninger i religions- og livssynsundervisningen i *boka religions og livssynsdidaktikk*. Eidhamar vektlegger det ansvaret læreren har for å danne gode holdninger til De andre – de som tror annerledes enn seg selv. Bildet læreren danner av religionene vil være avgjørende for hva slags holdninger elevene får til de ulike religionene som legger et stort moralsk ansvar på læreren. Eidhamar hevder at noen trostradisjoner vil være mer utsatt for negative holdninger enn andre. Slike holdninger kan blant annet dreie seg rundt trostradisjoner som elever oppfatter som eksotiske. Her vektlegger Eidhamar eksotismenes store pedagogiske fordel: de fanger elevenes interesse. Men ulempen er at eksotismer bidrar til at religioner fremstår som fremmed.

2.4 Visuelle og materielle uttrykk

Katrine Moen diskuterer i kapittelet «Engasjement og varsomhet» i boka *RLE i klemme* om sine funn basert på elevs og lærers praksisfortellinger. Funnene tilsier at varsomhet preger undervisningen i faget, mens elever tvert imot ønsker seg mer av elevaktive og engasjerende

arbeidsmåter (Moen, 2014, s. 287). Selv mener hun at en ikke må tolke fritaksordningen så bokstavelig som Andreassen gjør, da hun selv mener at undervisning som ikke bare er lærebokstyrt vil gjøre at elevene får større utbytte av KRLE undervisningen, og får mer kunnskap enn de vanligvis gjør. Hun trekker frem foreldrene som den største bekymringsfaktoren i faget og at elevene selv ikke er redd for å bli påvirket. «De ønsker å bruke kroppen, se ting i virkeligheten, smake, prøve og ikke bare lese om det» (2014, s. 302)

Jørgensen diskuterer ikke bare fritak og forkynnelse i kapittelet «Bør ekskursjoner være en del av religions- og livssynsundervisningen?» Jørgensen (2017) hevder og i analysen av metaloggene til studentene at ekskursjoner med fokus på estetikk bidrar til større forståelse for religioners materielle kultur (s. 159). Her peker studentene og på «hvordan den materielle kulturen tilbyr «skatter» og «hemmeligheter og ubesvarte spørsmål som kan løses gjennom detektivarbeid» (s. 159). Dette fordi sansene og følelsene er involvert i læringen som bidrar til at en husker lettere og får en bedre forståelse. Dette gjelder spesielt, ifølge studentene kunnskap om tradisjonell materiell kultur (s. 160).

3 Metode

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for det metodiske aspektet ved oppgaven. Jeg har benyttet meg av kvalitativt forskningsintervju som metode som består av intervju av to studenter. For min oppgave var det ønskelig å intervju noen som skal undervise i KRLE samtidig som at de har erfaring fra ekskursjoner.

3.1 Gjennomføringen

Det første jeg gjorde var å finne ut hvilke spørsmål jeg ønsket å stille informantene for å oppnå ønskelig resultat. Jeg erfarte at det er en utfordrende prosess å lage spørreskjema, da utformingen og spørsmålsstillingen har mye å si for hvilket materiale man sitter igjen med. Det var derfor viktig å tenke gjennom hva jeg ønsket å undersøke når jeg lagde spørsmålene.

Intervjuene ble gjennomført hver for seg i hensikt at de ikke skulle påvirke hverandre. Jeg valgte å bruke klasserommet fordi det var et naturlig samlingspunkt for oss, noe som gjorde at det var en avslappende situasjon. I tillegg ble selve intervjuet avtalt å gjennomføres når det passet, så studentene ble puttet i en intervjusetting ganske fort uten å forberede seg på noen måte. Som Gleiss og Sæther skriver vil en elev som intervjues i sitt vante klasserom sannsynligvis føle seg ganske trygg og avslappet (s. 90). Dette følte jeg hele situasjonen var. Jeg startet med å fortelle at intervjuet dreide seg rundt temaet ekskursjon, og at jeg var ute etter deres tanker rundt dette. Begge informantene ønsket å lese gjennom spørsmålene før jeg

stilte de. Jeg fikk hjelp til å skrive ned intervjuet, noe som gjorde det lettere for meg å fokusere på spørsmålene og svarene jeg fikk dersom det ble behov for oppfølgingsspørsmål. Dette hjalp meg og å få ned så mye som mulig av det informantene sa, noe jeg forsikret meg om ved å lese over materialet rett etter gjennomføringen.

3.2 Kvalitativ metode

Valg av tilnærming til det man skal forske på er basert på hva slags kunnskap man ønsker å utvikle (Gleiss & Sæther, s 31). I denne studien har jeg valgt å bruke kvalitativ metode med intervju. Kvalitative metoder egner seg godt om man ønsker en utforskende tilnærming til temaet man ønsker å utforske (Gleiss & Sæther, s 31). Dette ble derfor en god metode å bruke da hensikten med dette intervjuet var å undersøke hvilken betydning ekskursjoner i KRLE kan ha for forståelsen av fagkunnskapen i faget. Når man har valgt tilnærming, må man og ta stilling til hva slags metode man ønsker å bruke fordi valg av metode kan ha mye å si for hvilken side av saken som kommer frem (Gleiss & Sæther, s 31). Det finnes flere typer kvalitative metoder man kan benytte seg av, og en av disse er forskningsintervju (SNL, 2020). I et kvalitativt forskningsintervju kommer kunnskapen frem gjennom interaksjon mellom intervjuer og intervjuperson (Kvale & Brinkmann, s. 99). Jeg har vært interessert i å finne ut hvilket utbytte studenten selv har fått av å dra på ekskursjon, og om ekskursjon er noe studenten ønsker å bruke i sin undervisning som fremtidig lærer. Dette passet godt da jeg var interessert i å finne ut hvilke tanker og meningen forskningsdeltakeren hadde om dette.

3.3 Analyseprosessen

I denne delen vil jeg vise til mitt arbeid med materialet. Ved hjelp av Tjora sin stegvis-deduktive metode satte jeg først i gang med koding av intervjuet. Dette gjorde jeg først ved å lese gjennom intervjuet noen ganger og merke meg hva som var essensen av det de hadde sagt, videre streket jeg under interessante tanker og hva som gikk igjen i svarene. Deretter kategoriserte jeg dette inn i forskjellige koder hvor jeg endte opp med 8 stykker. Deretter prøvde jeg å se koblinger mellom kodene, altså en kodestrukturert empiri (Tjora, 2021, s 225). Deretter grupperte jeg kodene tematisk ved å samle koder som hadde en tematisk sammenheng (Tjora, 2021, s 229). Som endte med kodegruppene: forkynnelse, andregjøring og eksotisering, visuelle og materielle uttrykk og praktiske forhold

4 Analyse og drøfting

I dette kapittelet vil jeg forsøke å svare på problemstillingen ved å presentere utvalgte analysefunn, og drøfte disse i lys av teorien. Jeg har valgt å trekke frem de fire hovedmomenter som har vært fremtredende i materialet. Analysen av empirien vil bli presentert under de fire kodegruppene jeg har valgt å kalle: Forkynnelse, visuelle og materielle uttrykk, andregjøring og eksotisering og praktiske forhold som jeg har kommet frem til ved hjelp av Tjora sin stegvise deduktiv induktiv metode. Som det fremgår i intervjuguiden (se vedlegg) ble det stilt spørsmål om hva informantene husker best fra ekskursjonene, hvilke fordeler og utfordringer de ser, og om de ser flest utfordringer eller fordeler.

Det første hovedmomentet sier noe om hvordan studentene reflekterer over forkynnelse i møte med ekskursjoner. Dette var en side ved materialet som gikk igjen hos begge informantene. Det andre hovedmomentet sier noe om hvordan ekskursjoner kan bidra til visuell og materiell forståelse. Det tredje momentet sier noe om hvilke holdninger studentene har til andregjøring og eksotisering. Det fjerde momentet sier noe om hvordan de praktiske forholdene kan være en utfordring. Hovedmomentene vil bli presentert og argumentert for i dette kapittelet.

4.1 Praktiske forhold

Det var tydelig at informantene var opptatt av de praktiske forholdene man må ta stilling til når man skal dra på ekskursjon. Siri beskriver denne utfordringen slik: «Det er jo veldig mye planlegging og tid som går med til en ekskursjon som varer i noen timer», mens Klara forteller «Det er ikke bare å dra på ekskursjon heller. Det er busser som skal organiseres, og betales. Man må gjøre en avtale med de man skal besøke, lage skriv til foreldrene og lage et bra opplegg». Det er tydelig at studentene legger vekt på andre utfordringer enn det som kommer frem i teorien. De praktiske forholdene en må ta stilling til før en ekskursjon er ikke et tema som drøftes i stor grad blant de som tidligere har skrevet om ekskursjoner. Muligens er dette en utfordring studentene ser fordi de er uerfarne, da det kan tenkes at man etter hvert får en rutine på hvordan man planlegger ekskursjoner på en effektiv måte.

4.2 Forkynnelse

Både Siri og Klara uttrykker at forkynnelse på ekskursjon kan være en utfordring fordi det er en uforutsigbar undervisningsaktivitet. På spørsmål om hvilke utfordringer det kan være ved å bruke ekskursjon i undervisningen svarte Klara slik:

Det er jo en utfordring at vi skal dit uten å helt vite hva vi kommer til å oppleve der. Er det noen som sitter der å ber? Er det noen bilder elevene opplever som forkynnende, er det noen fra trossamfunnet som skal prate som kan få det til å føles forkynnende? Sånne ting syns jeg kan være litt skummelt. Det er vanskelig å ha helt kontroll.

Måten Klara svarer på opplever jeg som varsom og hensynsfull. Jeg tolker måten hun ordlegger seg på som en balanse mellom at hun er opptatt av å være varsom, hvor hun likevel ikke utelukker ekskursjon som læringsaktivitet. Forankret i Moen (2014) sine tanker om balansen mellom engasjement og varsomhet, hevder hun at man kan ivareta varsomheten uten å være for tett på læreboka (s. 300). Klara forteller om utfordringene hun ser knyttet til å dra på ekskursjon, hvor det uvisse ved situasjonen oppleves som skummel. Jeg tolker det som at hun ønsker å ivareta elevene og deres rettigheter, og at hun er usikker på hva elevene kan oppleve som forkynnende. Slik jeg tolker det er det det uvisse ved at man ikke kan kontrollere alt som skjer og hvem som er der. Klara trekker og frem bilder som en mulig kilde til opplevelsen av forkynning. Jørgensen hevder at materielle uttrykk i form av bilder kan være forkynnende, men dette krever forkunnskaper og kjennskap til læren for å forstå at de materielle uttrykkene forkynner, og hva de forkynner (2017, s. 162). Klara uttrykker og en bekymring knyttet til at den som tar imot en på ekskursjonen skal forkynne. Ut ifra Andreassen sitt syn på denne bekymringen hevder han at dersom man tar med elevene til en religiøs bygning, og en representant fra religionen skal ha omvisning, vil hen trolig gi en fremstilling av sin religion som kan være forkynnende. Dette kan føre til at ekskursjonen inneholder religionsutøvelse, selv om læreren la opp til en ekskursjon som kun skulle gi kunnskaper i faget (Andreassen, 2012). Jørgensen på den andre siden hevder at selv om man skulle bli utsatt for forkynnelse, er det ikke sannsynlig at man konverterer, men heller reflekterer over egen tilhørighet og etisk og moralsk ståsted (s. 163).

Siri uttrykker at det er noen ting elever ikke bør oppleve på ekskursjon:

Ja, da vi var i buddhist tempelet og det var munken som snakket til oss begynte han å prate om en del ting som ikke var helt passende. Altså det var jo veldig interessant da, men det opplevdes veldig forkynnende og jeg tenkte oi sånn kan det også være på ekskursjon ja så jeg var glad vi ikke hadde med elever da

Siri forteller her om en opplevelse hvor hun selv følte på forkynnelse. Det interessante er hvordan hun selv synes det var interessant, men var glad hun ikke hadde med elever dit. Jeg tolker det som at hun klarer å distansere seg fra det munken forteller uten å ta det innover seg, og at hun tror at dette er noe elever kanskje ikke klarer på samme måte. Sett i lys av Eidhamar sine tanker om dette mener han at sjansene er små for at barn får et eksistensielt forhold til en annen religion på grunn av en ekskursjon (2009).

Både Klara og Siri uttrykker utfordringene ved at en ekskursjon kan oppleves forkynnende. Eidhamar er ikke like redd for dette og beskriver viktigheten av ekskursjoner slik: Å lære om religioner og livssyn kan til en viss grad sammenlignes med å lære å svømme. Man kan ha lest 50 bøker om svømming, men det spørres hvor mye det hjelper, hvis man aldri har vært i vannet (Eidhamar, 2009, s. 158). Andreassen på den andre siden hevder at «Å ta med elever på ekskursjon presenteres dermed som en aktivitet som ligger i utkanten av hva det er rimelig å legge opp til av læringsaktiviteter i religions- og livssynsfaget» (Jørgensen, 2017, s 146).

Fordi Klara og Siri enda er studenter kan det tenkes at denne graden av varsomhet endrer seg etter hvert som de blir mer erfarne. Kanskje blir de mer uredd med årene og bruker ekskursjoner i faget når det er mulig, eller kanskje er det noe man unngår helt for å slippe utfordringene en kan møte på. Opplæring i faget KRLE er særskilt regulert i opplæringsloven § 2-4 hvor det blant annet går frem at undervisningen ikke skal være forkynnende (Andreassen, 2012, s. 37). Det er snakk om en risiko knyttet til det å dra på ekskursjon fordi det er en fare for at elevene blir utsatt for forkynnelse, for eksempel fra den som står for omvisningen (Jørgensen, 2017, s. 146). Det er altså viktig at fremtidige lærere er klar over dette, fordi det sannsynligvis alltid vil være en utfordring å dra på ekskursjon med tanke på faren for forkynnelse som er regulert av opplæringsloven. På den andre siden sier læreplanen at faget skal utforske religioner og livssyn med ulike metoder. Å utforske er et verb som brukes hyppig i læreplanen. Dette taler for en elevaktiv undervisning hvor elevene er aktive i læringsprosessen. I tillegg er dybdelæring viktig i fagfornyelsen, noe som taler for ekskursjon (Helgestad, 2020)

Klara var den eneste av informantene som tok opp fritaksretten som en utfordring:

Det er jo alltid en fare for at noen bruker fritaksretten, det er jo sikkert ikke noe god følelse at foreldrene sender inn fritak, også vil jeg jo ha med alle elevene på opplegget jeg lager, i tillegg er det jo sikkert veldig stress å måtte lage et alternativt opplegg

Klara uttrykker en bekymring knyttet til det at foreldrene sender inn fritak. Jeg tolker det som en redsel for at relasjonen til foreldrene det gjelder skal bli svekket, og at hun ikke ønsker å sette de i en posisjon hvor de tar eleven vekk fra klassen. Slik jeg tolker det er Klara redd for at fritaksretten skal skape splittelse i klassen hvor det er «de som er med på ekskursjon» og «de som ikke er med på ekskursjon». På bakgrunn av det analysen viser er Klara opptatt av at foreldrene skal være fornøyde med undervisningsopplegget.

Sødal og medforfatterne er opptatt av at man skal bruke varierte arbeidsmåter i KRLE faget, hvor både sang, ekskursjoner og dramatisering er en del av undervisningen. De argumenterer for at fritaksregelen i faget er unødvendig dersom en underviser slik at det aldri er behov for fritak:

Skal RLE formidle religionene og det religiøse mangfoldet på en god måte, må faget trolig ha visse innslag av opplevelser og tilnærminger som enkelte vil kunne oppleve som forkynnende eller involverende, og dermed melde om fritak fra. (Sødal et al. 2009. s. 141)

Som det også kommer frem i læreplanen, i det andre kjerneelementet skal elevene utforske andre religioner og livssyn gjennom varierte metoder, hvor det i stor grad kan diskuteres for at ekskursjoner er en utforskende læringsaktivitet hvor elevene får en dypere innsikt i andre religioner og livssyn (Utdanningsdirektoratet, 2020). Sagt på en annen måte vurderer Sødal og medforfatterne det som viktigst å gi elevene variert og engasjerende undervisning og at fritaksretten åpner for det ved at de elever og foreldre som oppfatter ekskursjon som involverende kan be om fritak.

På den andre siden redegjør Høstmælingen for konvensjonene Norge er bundet av, hvor undervisningen i religion er relevant her. Artikkel 18 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og artikkel 9 i Europarådets menneskerettighetskonvensjon har betydning for undervisningen i religion. I samsvar med denne konvensjonen sier Høstmælingen at det er skolen sitt ansvar å legge opp til en undervisning som innen rimelighetens grenser tilpasses etter foreldrenes ønsker (Høstmælingen, 2010, s. 80 sitert i Kathrine Moen, 2014, s. 298).

Ut ifra Høstmælingen sine tanker forstår Moen det som at han i sterk grad argumenterer for varsomhet i valget av undervisningsmetoder i faget. Dette innebærer at man vurderer det som viktigst å unngå at fritaksretten tas i bruk, noe som kan føre til at man velger bort ekskursjoner. På bakgrunn av dette kan vi se at Klara vektlegger at hun vil «ha med alle elevene på opplegget». Også Andreassen skriver om fritaksordninger i KRLE faget, hvor han blant annet mener at flest mulig av elevene bør være til stede til enhver tid. «Undervisningen bør derfor legges opp slik at det i liten grad er aktiviteter som kan oppfattes som problematiske for foreldre og elever (2012, s. 24). Ut ifra Andreassen og Høstmælingen sine argumenter ville de nok vært fornøyd med svaret Klara gir om at fritaksretten er en utfordring, hvor hun både legger vekt på foreldrene sine rettigheter, samt at alle elevene i klassen skal være sammen og ha det samme opplegget. Om Klara egentlig er enig med Andreassen og Høstmælingen er vanskelig å si, da jeg tolker det som at hun er mer opptatt av å ha gode relasjoner til foreldrene, og ikke holde noen utenfor.

4.3 Visuelle og materielle uttrykk

I det følgende skal vi se nærmere på hva det vil si at Klara og Siri var opptatt av de materielle og visuelle uttrykkene ved ekskursjon. De ble spurt om hvilke fordeler de så med ekskursjon som undervisningsmetode, og hvilke tanker om ekskursjon de satt igjen med etter en slik aktivitet. Klara beskriver fordelene ved ekskursjoner slik:

«Det er jo veldig gøy å dra på ekskursjon, jeg synes det var det beste med faget egentlig, jeg lærte så sykt mye av det. Jeg føler det er mye lettere å henge knagger på ting i ettertid og når man har sett det og har erfart hvordan det kan se ut, det gjør det bare lettere å skjønne sammenhenger»

Klara forteller at hun tror ekskursjoner kan bidra til at elevene klarer å se sammenhenger og koble kunnskapen de allerede har til ny læring. Vi kan legge merke til den hyppige bruken av ordet «lettere», som understreker hvor verdifull hun synes den visuelle og materielle kunnskap er. Klara viser tydelig begeistring når hun forteller om fordelene ved ekskursjoner. Hun sier «det er jo veldig gøy», «det var det beste med faget», og at hun «lærte sykt mye av det». Hun uttrykker engasjement og begeistring når hun tenker tilbake på ekskursjonene.

Siri uttrykker hvor viktig opplevelsen er:

«Det er jo noe annet å komme inn i bygningene å se det med egne øyne, kjenne luktene og hvordan det kjennes ut der. Det er så mange inntrykk. Det er ikke noe man klarer å forestille seg ved å bare lese i boka liksom så det å se det i praksis er veldig lærerikt. Jeg tror opplevelsen av å være der gjør at man husker bedre og gjør det lettere å ha noe å koble videre på.»

Siri forteller at en ekskursjon ikke kan erstattes med lærebøker og vanlig undervisning, hun uttrykker at en må inn i bygningen å kjenne på hvordan det er å være der. Hun legger vekt på opplevelsen av å besøke hellige hus og at det er noe som er vanskelig å forklare i klasserommet. Hun gir uttrykk for at det kan gjøre det lettere for senere læring i religionsfaget når man kan koble det til ekskursjonen. Som Moen sier opplever elevene det som artig og lærerikt når de får bruke kroppen, får se ting i virkeligheten, når de får smake og prøve og ikke bare lese om det (Moen, 2014, s. 302). Også Jørgensen fremhever at involveringen av følelsene og sansene på en ekskursjon bidrar til kunnskap som er varig og presis (Jørgensen, 2017, s. 160).

Siri beskriver videre en opplevelse hun hadde på ekskursjon slik:

Det er jo ikke bare det at man lærer mye av å dra på en sånn tur, men det gjør jo også noe med klassemiljøet og samholdet, det er så gøy å gjøre noe sammen. Jeg tror alle bare gledet seg og synes det var skikkelig gøy å gjøre noe annet

Det er ikke bare det faglige Siri trekker frem som en fordel, det er også et engasjement for å gjøre noe annerledes og gøy. Jeg tolker dette som et iver knyttet til det å ha mer kreative arbeidsmåter, og noe hun ønsker å gjøre mer av. Hun uttrykker at det visuelle er en måte som gjør det lettere å koble kunnskap til hverandre, noe som tyder på at de lærer på en måte som gjør at informasjonen blir husket.

Ifølge Moen bør ikke varsomheten ta så stor plass i faget at man mister de kreative tankeprosessene når det kommer til å lage undervisningsopplegg som skaper engasjement og interesse for faget (Moen, 2014, s. 300). Måten Klara og Siri forteller om fordelene ved ekskursjon på uttrykker tydelig at de synes ekskursjoner er en undervisningsaktivitet som skaper glede og motivasjon hos både de og elevene. Siri trekker fram at hun har fått mulighetene til å se og oppleve noe hun vanligvis ikke opplever fordi hun selv ikke tilhører de religionene:

«Siden jeg selv ikke er verken muslim, jødisk eller buddhist så har jeg på en måte ikke vært inne i disse trossamfunnene før, eller religiøse husene før, så det har vært veldig kult å få se både innsiden og utsiden, det var en kul opplevelse».

Det kommer tydelig fram at Siri har hatt gode erfaringer med å besøke ulike hellige hus. Informantene har vært opptatt av det visuelle og materielle i form av den hellige bygningen, hvordan det så ut på innsiden, og hva slags følelse de fikk av å være der. Også Jørgensen peker på kunnskapen om tradisjonens materielle kultur, som generell kunnskap om bygninger og ikonografi (2017, s. 160). Slik det kommer frem i kunnskapsmålene for KRLE skal elevene «Utforske materielle uttrykk som kilder til kunnskap om kulturarv knyttet til kristendom og ulike religions- og livssynstradisjoner» samt beskrive og presentere noen sentrale rituelle praksiser og etiske normer fra østlige og vestlige religioner og livssynstradisjoner» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Visuelle og materielle uttrykk i KRLE handler om religiøs kunst, religiøse gjenstandene og bygninger. Alle elever har krav på undervisning tilpasset sine evner og forutsetninger, der varierte og engasjerende arbeidsmåter skal benyttes for å formidle alle sider ved faget. Opplæringen skal gi elevene kunnskap om religioner og livssyn, der tradisjon og kilder til tro, moral og livstolkning skal legges frem på en saksvarende måte (Utdanningsdirektoratet, 2020)

Som jeg så på i avsnittet hvor jeg analyserte «Forkynnelse» kom det frem i materialet at dette var noe både Klara og Siri var redd for. Likevel tolker jeg det som at det er en overvekt av positive holdninger til ekskursjon som undervisningsaktivitet på måten de uttrykker seg på videre i intervjuet. Da jeg spurte Siri og Klara om de så flest utfordringer eller fordeler ved å ta med elever på ekskursjon svarte Klara:

Jeg tenker at så lenge man har kontroll på hvordan man legger opp ekskursjonen og planlegger på en måte som sørger for i den grad det er mulig, at ekskursjonen ikke blir forkynnende, så ser jeg absolutt flest fordeler. Jeg kunne ikke tenke meg å være foruten de ekskursjonene jeg har vært på, så det er naturlig at jeg har lyst å ta med elevene på det og

Klara fokuserer her på sitt eget og spesielt elevenes sitt utbytte av ekskursjon som hun uttrykker som verdifull læring hun ikke ville vært foruten. Moen (2014) ser og i sin forskning at elevene har fått mer kunnskap og innsikt i faget enn de vanligvis gjør.

Siri forteller at det alt i alt er flere fordeler:

Det er jo selvfølgelig ikke bare bare å ta med en hel klasse på ekskursjon, men samtidig tror jeg det er veldig verdt det, så alt i alt er fordelene så verdifulle at de veier veldig mye opp for det andre

Jeg tolker det som at Siri mener fordelene ved å dra på ekskursjon er så verdifulle for læring i faget at det er verdt å bruke tid på planlegging og organisering for å legge til rette for en god ekskursjon som også tar hensyn til foreldre og elever.

4.4 Andregjøring og eksotisering

Andregjøring og eksotisering var ikke et tema Klara og Siri tok opp i stor grad, men det har likevel kommet frem i materialet noen holdninger jeg ønsker å se nærmere på, da det er noen tendenser til en overbetoning av *oss* og *dem* i formuleringene deres.

Klara uttrykker at en utfordring med å dra på ekskursjoner kan være at man ikke har lært nok om religionen før man drar dit for å klare å forstå alt verten forteller:

Vi skulle nok hatt litt mer kunnskap før vi dro til hinduist tempelet for eksempel fordi det var en del som falt bort fordi vi ikke klarte å henge med når han fra hinduisttempelet snakket

Jeg tolker det som at hun distanserer seg i noe grad fra verten ved å representere et vi og «*han fra hinduisttempelet*». Dette kommer også frem da Siri forteller om en opplevelse som var helt ny for henne: «*Tror alle synes det var veldig interessant å være der, det var jo noe helt annet*». Sitatene uttrykker at Klara og Siri distanserer seg fra stedet og verten som snakker. Siri påpeker at «det var noe helt annet», som viser til noe helt annet enn det som er normalt og vanlig for henne. Dette kan forankres i Sojas (2011, 2014) som er opptatt av hvordan man forstår rommet rundt seg. Når en ser på den hellige bygningen som noe annet – og dermed som «det andre» fremstår stedet som heterotopia (s. 124).

Begrepet eksotisme handler om fenomener innenfor religion som man gjerne oppfatter som eksotiske. At en religion oppfattes som eksotisk kan være både negativt og positivt. På den ene siden oppleves religionen som spennende og noe som gjør sterkt inntrykk på dem, på den negative siden kan religionen oppleves så fremmed og rar at elevene får en nedlatende holdning til religionen (Eidhamar, 2009, s. 109). For å unngå dette snakker Tove Nicolaisen om *erfaringstenkning*. Ifølge Nicolaisen er erfaringstenking viktig når det kommer til ekskursjoner fordi det handler om å forstå hva, hvorfor og hva som er meningen med de ritualene og praksisene som foregår i det hellige huset (2017, s. 123). Klara forteller i sitatet:

«Vi skulle nok hatt litt mer kunnskap før vi dro til hinduist tempelet for eksempel fordi det var en del som falt bort fordi vi ikke klarte å henge med når han fra hinduisttempelet snakket».

Slik Klara uttrykker er det mangel på forkunnskaper for å klare å henge med på det verten fortalte. I en slik situasjon hvor det er mangel på kunnskap om religionen kunne situasjonen kanskje ført til andregjøring og eksotisering for elever som opplever at religionen er vanskelig å forstå seg på. I dette tilfelle var det en ekskursjon for studenter, men dersom det var en elevklasse som sa dette ville man kanskje tro at elevene i etterkant oppfattet det som annerledes, merkelig og eksotisk, som «det andre stedet» (Nicolaisen, 2021, s. 120). For å forhindre dette har Nicolaisen skrevet om viktigheten av forarbeid, etterarbeid og at selve ekskursjonen er godt gjennomtenkt. Hvor hun blant annet legger vekt på viktigheten av å snakke om hva forskjellige ting i religionen symboliserer (Nicolaisen, 2021, s. 123).

Som Eidhamar skriver har flere trostradisjoner flere fenomener som elevene gjerne oppfatter som eksotiske. Fordelen ved dette er at det ofte er spennende fordi det fanger oppmerksomheten til elevene. Både Klara og Siri beskriver den hellige bygningen som noe spennende: «Det er så mye å se på, det er noe helt annet enn å se det i boka». Hvor Siri forteller at «Det var interessant å se fordi jeg trodde det så helt annerledes ut». Siri trekker frem at hun hadde en forestilling om hvordan det kom til å se ut inni det hellige huset, som ikke stemte med hvordan det egentlig så ut. Stedet fremsto altså som heterotopia. Slik er det nok for mange som ikke har vært inni hellige bygninger fra ulike religioner, og det viser at man ofte kan ha en tanke om hvordan noe ser ut som ikke stemmer med virkeligheten.

Jørgensen skriver at ekskursjoner fremstår som velegnet til å gi kunnskap om religion som en måte å leve på, både fordi studentene gjennom møter med medlemmer fra ulike religiøse tradisjoner opplever dem som mer virkelige og mindre fremmed (s. 159).

Som Eidhamar skriver er det viktig at elevene får et møte med «De andre», for det første dreier det seg om De andre trostradisjonene, og for det andre dreier det seg om De andre menneskene- de som tror annerledes enn en selv (2009, s. 105). Dette kan forankres i det fjerde kjerneelementet i læreplanen som blant annet handler om at faget skal gi elevene mulighet til å utvikle evner til å møte andre med respekt og interesse for hverandre uavhengig av religiøs og livssynsmessig bakgrunn (Utdanningsdirektoratet, 2020).

4.5 Diskusjon

Det er kun to informanter med i forskningen, noe som kan kritiseres da dette ikke er godt nok grunnlag for å egentlig si noe om ekskursjon som læringsaktivitet. Det det kan er å gi en indikasjon på hvilke fordeler og ulemper det kan være å bruke ekskursjon som

læringsaktivitet, men det kan ikke tilegnes mye tyngde til analysen, da dette er et svakt grunnlag. Det svarene derimot egner seg for er å komme frem til nye hypoteser (Tjora, 2017). I ettertid ville jeg stilt spørsmål som hadde gitt meg mer utdypende svar innenfor kodegruppene. Dette ville gitt meg flere funn å analysere. Flere informanter kunne og gitt et bredere materiale hvor nye funn og muligheter for at flere tar opp de samme momentene er større.

Det kan og kritiseres å bruke to informanter fra samme klasse, da er tydelig at de har ganske likt syn på å bruke ekskursjon som læringsaktivitet. Dette kan være fordi vi har hatt samme studieløp, de samme foreleserne, vært på de samme ekskursjonene hvor vi har fått mange av de samme erfaringene og opplevelsene. Det kan og tenkes at man har fått en slags felles «enighet» i klassen om hva vi synes om ekskursjoner da vi har jobbet så tett sammen.

Jeg ser i etterkant at det er flere ting jeg kunne gjort annerledes. Det å bruke to studenter som har mange av de samme erfaringene og opplevelse når det kommer til ekskursjon har gjort at jeg har fått et noe ensformig datamateriale. I ettertid ser jeg at det kunne vært interessant å intervjuer erfarne lærere om temaet, da det hadde vært spennende å høre om studenter og lærere har de samme meningene og erfaringene rundt ekskursjon som læringsaktivitet.

Etter jeg hadde intervjuet informantene følte jeg fort at jeg hadde oversikt over hvilke temaer de hadde snakket om og ikke. Det viste seg at dette ikke stemte, da det etter hvert dukket opp en ny kodegruppe etter hvert som jeg leste teori. Det kom etter hvert tydelig frem i materialet at andregjøring og eksotisering var et tema som begge informantene implisitt var inne på. Denne kodegruppen som jeg først fikk øye på i materialet etter at jeg hadde lest teori om temaet var underliggende og vanskelig å få øye på dersom man ikke har kunnskapen som skal til for å analysere materialet. Det har altså vist seg ut ifra mitt material at man må ha en viss forståelse for hva man leter etter for å kunne lese noe ut av materiale fordi informantene ikke snakket direkte om andregjøring og eksotismer. I motsetning til de andre kodegruppene som ble til etter utarbeiding av hvilke temaer informantene snakket mest om, ble denne kodegruppen til etter å ha lest teori som omhandlet andregjøring og eksotisering. Det viser seg altså at selv om man skal være empiri nær må man ha en del forkunnskaper.

5 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg undersøkt hvilken betydning ekskursjon til hellige hus som læringsaktivitet kan ha for KRLE faget. Oppgaven er bygget på problemstillingen «*Hvilken betydning kan ekskursjon som læringsaktivitet ha for KRLE faget?*»

For å besvare oppgavens problemstilling har jeg brukt kvalitativt forskningsintervju hvor jeg brukte Aksel Tjora sin stegvis-deduktive metode, som hjalp meg å sortere og systematisere materialet. Dette resulterte i de tre kodegruppene: Forkynnelse, visuelle og materielle uttrykk og andregjøring og eksotisering.

Oppgaven gir et innblikk i hvilken betydning ekskursjoner kan ha som læringsaktivitet i faget. Funnene viser at ekskursjoner til hellige hus bidrar til kunnskap og forståelse som gjør det lettere å se sammenhenger i faget. Informantene trekker frem de positive sidene, men ser også på forkynnelse som et underliggende problem. Helhetlig kommer det frem at informantene ser flest fordeler ved å bruke ekskursjon som læringsaktivitet da det bidrar til engasjement og fremmer læring i faget.

Det er ingen tvil om at det er en vanskelig balansegang mellom å være varsom og engasjerende. Som vi har sett på finnes det to posisjoner når det gjelder betydningen fritaksretten kan ha for om man velger ekskursjon eller ikke. Den første posisjonen innebærer at man vurderer det som viktigst å unngå at fritaksretten tas i bruk, noe som kan føre til at man velger bort ekskursjoner. Den andre posisjonen innebærer at man vurderer det som viktigst å gi elevene variert og engasjerende undervisning og at fritaksretten åpner for det ved at de elever og foreldre som oppfatter ekskursjoner som involverende kan be om fritak.

Referanser

- Andreassen, B.-O. (2016). *Religionsdidaktikk- en innføring* (2. utg.). Universitetsforlaget
- Danielsen, R., Eidhamar, L.G., Sødal, K.H., & Winje, G. (2009) Arbeidsmåter i religions- og livssynsundervisningen. I D. Ruth, L.G. Eidhamar, G. Skeie, G. Winje & H.K. Sødal (red.), *Religions- og livssynsdidaktikk – en innføring* (4. utg.). Høyskoleforlaget.
- Elstad, P. (2020). Forkynnelse. Hentet fra Store norske leksikon:
https://snl.no/forkynnelse_-_religion
- Gleiss, S.-M. & Sæther, E. (2021). *Forskningsmetode for lærerstudenter: Å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis*. Cappelen Damm Akademiske
- Grønmo, S. (2020). Kvalitativ metode. Hentet fra Store norske leksikon:
https://snl.no/kvalitativ_metode
- Helgestad, H. (2020, 26. mai) Utforskende og kritiske tilnærminger i norskfaget. *Fagsnakk fra Cappelen Damm*. Hentet fra:
<https://www.fagsnakk.no/norsk/utforskende-og-kritiske-tilnaerminger-i-norskfaget/>
- Jørgensen, C. S. (2017). Bør ekskursjoner være del av religions- og livssynsundervisningen? I M. von der Lippe, & S. Undheim (Red.), *Religion i skolen - Didaktiske perspektiver på religions- og livssynsfaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvale, A. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. (2. utg.). Gyldendal
- Moen, K. (2014) Engasjement og varsomhet: Læreres og elevers praksisfortellinger fra religionstimene. I K. Fuglseth (red), *RLE i klemme*. Fagbokforlaget
- Nicolaisen, T. (2021). Religionenes kunst i klasserom og hellige rom: Teoretiske perspektiver
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Kompetansemål og vurdering*. Hentet fra:
[Kompetansemål etter 7. trinn - Læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk \(KRLE\) \(RLE01-03\) \(udir.no\)](#)
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Kjerneelementer*. Hentet fra:
<https://www.udir.no/lk20/rle01-03/om-faget/kjerneelementer?lang=nob>

Vedlegg

Hva slags ekskursionsjoner har du vært med på som student?

Hva husker du best/hva sitter du igjen med etter å ha vært med på ekskursionsjoner?

Hva er fordelene med ekskursion som undervisningsmetode i krle?

Hva er utfordringene med ekskursion som undervisningsmetode i krle?

Ser du at det er flest utfordringer eller fordeler?